

ВИДОВИ БИБЛИОТЕЧКО-МУЗЕОЛОШКЕ САРАДЊЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА КРАЉЕВО СА ПРАВОСЛАВНИМ МАНАСТИРИМА И ЦРКВАМА У ОКРУЖЕЊУ

САЖЕТАК | Свеукупна активност Народног музеја Краљево, сагледана кроз прикупљање, селектовање, чување, обраду и презентовање покретних културних добара у многим аспектима односи се на баштину православних манастира и цркава. У библиотеци Народног музеја Краљево истраживан је значај цркве и свештенства у просвећивању становништва на подручју Краљева, уз библиотечко-музеолошки уобличено представљање истраживачких резултата. Истраживачки подухвати везани за материјалне темеље и историјски значај Српске православне цркве презентују се у оквирима богате издавачке делатности краљевачког музеја, чији се велики део односи на историју, уметност, конзервацију и рестаурацију манастира и цркава. У склопу тематски разноврсних музејских изложби излагане су публикације из фондова црквених библиотека, а свештеници учествовали на промоцијама књига, и као аутори и као гости програма. Пописом и обрадом *Збирке старе и реишке књије* краљевачког музеја која броји 93 књиге, утврђено је да је 21 драгоцен за осветљавање историје православља од 18. до почетка 20. века, а једна за писано поетско стваралаштво у духу католицизма. Чврста спона која већ готово три деценије повезује Народни музеј Краљево, Народну библиотеку „Стефан Првовенчани“ и манастир Жичу, свакако је заједничко организовање манифестације „Жички духовни сабор – Преображење“, у оквиру које се духовност, уметност, наука и књиге на најскладнији начин баштине, чувају и надограђују.

КЉУЧНЕ РЕЧИ | књиге, новине, музеј, црква, манастири, библиотека, збирка

РАЗНОВРСНОСТ САРАДЊЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА КРАЉЕВО СА МАНАСТИРИМА И ЦРКВАМА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

Почевши од првих година рада, па све до данас, Народни музеј Краљево просторно, територијално, тематски, кадровски, истраживачки и садржајима својих збирки, тесно је испреплетан са црквама и манастирима на тлу Епархије жичке. Зграда у којој је данас смештен краљевачки музеј саграђена је 1873. године на црквеном земљишту, које је за потребе изградње школе уступио Епископ ужички Јоаникије Нешковић. Пре тога, музеј је годинама био смештен у данашњој згради Духовног центра „Владика Николај Велимировић“. Стручна надлежност музеја односи се на покретна културна добра са подручја Краљева, Рашке и Врњачке Бање, што се поклапа са великим делом територије Епархије жичке. Први предмет уведен у Књигу инвентара Историјског одељења јесте књига религиозне садржине, *Правила молебнаја свјатих сербских њосвјатейшељеј*, односно *Србљак*, штампана 1765. године у Венецији. Залагањем Милорада Јовића, управника краљевачког музеја и Загорке Јанц, кустоса Музеја примењене уметности у Београду, од децембра 1951. до августа 1953. године, оформљена је *Збирка којија Српске рукописне књије* која обухвата 56 књига од XII до XVII века.¹ При Музеју је 1957. установљено радно место *куписно-водич у манастиру Жичи*. У сарадњи са Галеријом фресака из Београда у склопу краљевачког музеја, 1966. године, у преуређеним просторијама зграде Духовног суда, отворена је галерија фреска као преглед српског монументалног сликарства XIII века, уз макете и копије камене пластике манастира Студенице.² У археолошкој, нумизматичкој и уметничкој збирци налазе се предмети са археолошких ископавања бројних манастира и цркава са подручја Краљева, Рашке и Врњачке Бање. Посебно драгоцен део националне баштине чине фрагменти првог фреско-сликарства манастира Жиче, изложени у сталној поставци.³ Поред копија фресака, важан део уметничке збирке већим делом смештене у згради која припада манастиру Жичи, чине зоографске иконе од XVI до XVIII века, иконе на стаклу из XIX века (део легата др Оливере Радојковић Чоловић), иконе на платну (уље на платну), богослужбени предмети и црквени мобилијар. Историјска збирка садржи музеалије везане

¹ Слађана Спасић, *Српске рукописне књије од XII до XVII века: збирка којија Народној музеја Краљево* (Краљево: Народни музеј Краљево, 2016), 1, 9.

² *Народни музеј Краљево* (Краљево: Народни музеј, 2014), 23.

³ Сарадњом краљевачког музеја са Катедром за историју уметности Универзитета у Београду 2010. комплетно је уређен фонд фрагмената фресака средњовековних манастира и цркава у археолошкој збирци.

за владике Епархије жичке, фотографије и разгледнице манастира Жиче, Студенице и бројних цркава са подручја Краљево и околине. У склопу Историјске збирке су и *Збирка старе и рејке књије*, која броји 93 књиге, од којих 22 књиге религиозне тематике, као и Збирка реалије и меморијални предмети, која садржи 12 листова на које је био претплаћен Епископ Јоаникије Нешковић, штампаних у Кнежевини Србији, од 1854. до 1870. године: *Србски дневник*, *Србске новине*, *Јединство*, *Видовдан* и *Свештовид*.

Бројна истраживања, изложбе, два научна скупа, издавачка делатност, промоције књига и часописа, радионице и други програми у склопу редовне делатности музеја директно су се односили на богато уметничко, историјско, духовно и архитектонско наслеђе православних манастира, цркава и свештенства. Вишегодишња сарадња са Српском православном црквом донела је 2013. Народном музеју Краљево значајно признање – Орден СПЦ Светог цара Константина, на предлог Владике шумадијског и администратора Епархије жичке Јована, за „делатну љубав према Светој Мајци Цркви, нарочито показану неговање и чувањем духовности и културе српског народа у Епархији жичкој“. Исте године, иницијативом Музеја, започет је пројекат *Уређење Ризнице манастира Студенице*, који је још увек траје. У оквиру пројекта спроведена је конзервација плаштанице Антонија Хераклејског из XV века, 78 предмета од племенитих метала из ризничког фонда, чишћење покрива деспине Оливере и патријарха Шакабенте итд. Из библиотечког угла посматрано, од непроцењивог значаја је конзервација *Студеничкој четворојеванђеља* из 16. века, једине сачуване рукописне књиге из старе библиотеке манастира Студенице, уз стручну конзерваторску подршку Народне библиотеке Србије.⁴ Том приликом Народна библиотека Србије побринула се и о дигитализацији *Студеничкој четворојеванђеља*, поклонивши филмове са дигиталним записом манастиру Студеници и Народном музеју Краљево.

СТУБОВИ ПРАВОСЛАВЉА У ИЗДАВАЧКОЈ И ИЗЛОЖБЕНОЈ ДЕЛАТНОСТИ НАРОДНОГ МУЗЕЈА КРАЉЕВО

Кроз богату и разнолику издавачку делатност краљевачког музеја на комплексан и свеобухватан начин приказано је деловање свештенства и вишеструки упливи религије и цркве на историјске токове како региона, тако и ширег подручја. У својству издавача и суиздавача, Народни музеј Краљево значајно је допринео

⁴ НМКВ, „Пројекат уређења Ризнице манастира Студенице“.

представљању резултата истраживања многих научних прегалаца: археолога, историчара, конзерватора, историчара уметности, сликара и др. Прво издање краљевачког музеја 1968. године било је *Српске фреске XIII века*, ауторке Наде Антић Комненовић. Др Миодраг Петровић, историчар и канонолог, био је члан редакције часописа „Наша прошлост“, у издању Народног музеја Краљево и Историјског архива Краљево од 1986. до 1992, аутор неколико текстова у поменутом часопису, као и сепарата *Корени црквенодржавних односа у Србији за време кнеза Лазара*, штампаног 1989.

У обновљеној серији часописа „Наша прошлост“ у сваком броју публиковани су текстови о манастирима, црквама, свештеницима, верским светковинама и сл. Током последње четири деценије у музеју је приређено 19 изложби посвећених православљу, његовим стожерима и обележјима, праћених садржајним и богато илустрованим каталозима. Неретко су различите годишњице и јубилеји били повод за запажене изложбе. Поводом боравка моштију Светог Владике Николаја у манастиру Жиче и 125-годишњице рођења, Драган Драшковић, тадашњи директор Народног музеја у Краљеву је, на препоруку администратора Епархије жичке владике Атанасија Јевтића, у организацији Епархије жичке, 2002. године приредио изложбу посвећену овом српском духовнику, уз приказивање документарног филма Ненада Илића *Свети Николај српски*. Изложба је гостовала у Чачку, Крагујевцу и Београду.⁵

Осам векова манастира Жиче обележено је бројним и разноврсним програмима током 2007. и 2008. године. Поводом седамнаест векова од доношења Миланског едикта, 2013. године уприличена је уметничка изложба графика о цару Константину, аутора Вељка Михајловића. Одличан пример вишеслојне и плодноне сарадње музеја са Српском православном црквом пружило је обележавања седам векова од смрти краљице Јелене, супруге краља Уроша I, мајке краљева Драгутина и Милутина и ктиторке манастира Градац. Тим поводом, 2014. приређена је изложба *Јелена, велика краљица*, са каталогом који је доживео два поновљена издања и снимљен је краткометражни филм о овој знаменитој владарки. Током припреме и каснијих бројних гостовања ове изложбе у земљи и иностранству, ауторке Татјана Михаиловић, Сузана Новчић и Емилија Пејовић су, уз благослов Патријарха српског Иринеја, успоставиле сарадњу са шест епархија на тлу Србије, Црне Горе и Републике Српске. Својеврсни куриозитет и пример присне сарадње јесте податак да су и сами свештеници оставили

⁵ Маријана Матовић, „Чачанске године Светог владике Николаја“, *Глас библиотеке* бр. 13 (2006): 106.

трагове на страницама музејских публикација. У часопису „Наша прошлост“ бр. 8 (2007) објављен је чланак Миломира Радића, свештеника Цркве Свете Тројице у Краљеву, *Рукойис минеја за новембар ѿрејисан у Јовању ѿод Овчаром 1565. ѿдине*. Игњатије Марковић, монах манастира Жежевице, аутор је два текста о великодостојницима Жичке епархије. У часопису „Наша прошлост“ бр. 9 (2008) написао је чланак *Архимандритъ Нићифор Дучић, јаворски јунак и администратор Епархије Жичке*, а у бр. 11 (2010) – *Живојойис гр Василија (Косѿића) Епискоиа бањалучкої и жичкої*. Кроз изложбену делатност музеја 2015. године овековечено је стваралаштво Епископа жичког Јустина, приређивањем уметничке изложбе дубореза које је израдио, уз богато илустрован каталог.

Текстови, чланаци и прикази који се у различитим аспектима односе на историју православља, манастире и цркве, публиковани су у различитим формама.

Каталози изложби у издању Народног музеја Краљево

1. Милорад Михаиловић, *Срѿске иконе XIX века: леїаї Оливере Радојковић Чоловић* (1986).
2. *Срѿске фреске XIII века*, Народни музеј Краљево и Градски музеј Сомбор (1990).
3. Милорад Михаиловић, *Ликови свейишеља и владара у срѿском средњовековном сликарсѿву* (1991).
4. Милка Чанак Медид, *Исѿраживање и обнова манасѿира Жиче* (1995).
5. Радош Ракуш, *Срѿско сликарсѿво XIII и XIV века: койїје фреска из збирке Народної музеја Краљево* (1999).
6. Радош Ракуш, *Умеїници Манасѿиру Жичи: Жички духовни сабор Преображење* (2000).
7. Марија Богдановић, *Иконе из збирке Народної музеја Краљево* (2001).
8. Драган Драшковић, *Свейи Владика Николај Велимировић* (2002).
9. Вељко Михаиловић, *Жича: ѿрафике* (2006).
10. Татјана Михаиловић, Сузана Новчић, *Доба свейлосѿи: Срѿска умеїносѿ XIII века* (2007).
11. Слободан Луковић, *Калиѿрафике и илуминације* (2008).
12. *Изложба Обнова Хиландара, шесѿ ѿгодина након ѿжара*, уредник Срђан Стефан Миленковић. Краљево: Народни музеј; Задужбина Светог манастира Хиландара, 2010.
13. Вељко Михајловић, *Анђели Жичке епархије: ѿрафике* (2010).
14. Бојан Миљковић, *Иконе* (2012).

15. Вељко Михајловић, *Константин: ирафике* (2013).
 16. Јустин Стефановић, *--- и у векове векова: дрворези епископа Јусћина: Народни музеј Краљево* (2015).
 17. Татјана Михаиловић и Сузана Новчић, *Јелена велика краљица: седам векова од смрти краљице Јелене: 1314-2014* (2016).
 18. Татјана Михаиловић, *Скривено наслеђе: истраживање цркве под земљом у Паклењу* (2016).
 - 19 Татјана Михаиловић, Бранка Гугољ и Соња Милићевић, *Рашка од ираиџорије до касној средњеј века* (2018).
- Међу гостујућим изложбама у последњој деценији које су се односиле на православну веру, издвајају се изложбе:
1. Милица Котур, *Ошисци епоха. Фреске у Босни и Херцеговини*. – Бањалука: Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа, 2011;
 2. Снежана Ђенић и Босе Росић, *Проша Рагосав Симић, српски духовник, немар и добротвор*. – Чајетина: Библиотека „Љубиша Р. Ђенић“, 2014;
 3. *Kolory prawosławia = Boje pravoslavlja = Colours of Orthodoxy = Краски православия : Serbia : Srbija : Сербия*. – Warszawa: Warszawska Metropolia Prawosławna, 2014;
 4. Андреј Вујновић, *Свети Сава Српски*. – Београд: Историјски музеј Србије, 2017.

Зборници радова са стручних и научних скупова у којима се Народни музеј Краљево јавља као суиздавач

1. Међународни научни скуп *Свети Сава у српској истрајицији и традицији* организован је 1995. године у Београду и манастирима Жичи, Студеници и Милешеви. Три године касније, у издању Српске академије наука и уметности и музеја, изашла је истоимена публикација, коју је уредио академик Сима Ђирковић.
2. У сарадњи краљевачких установа – музеја и Завода за заштиту споменика културе, 1998. је организована конференција посвећена манастиру Жичи, са које су потекла два издања:
 - а) Бојана Мелцер, Александра Павловић и Сања Аћимовић, *Манастир Жича: библиографија* (1998) и

б) *Манастир Жича: зборник радова*,
приредио академик Гојко Суботић (2000).

Чланци и прикази у часопису „Наша прошлост“

Од 1968. до 1992. у часопису „Наша прошлост“ објављено је 15 чланака тематски везаних за црквено градитељство, уметност и историјски значај црква и манастира. У обновљеној серији часописа „Наша прошлост“ бр. 6 (2005) – бр. 17-18 (2019), објављено је 43 чланка о манастирима, црквама, фреско-сликарству, иконостасима, црквеним саборима, црквеним рукописима, епископима, свештенству, итд. Часопис „Наша прошлост“ бр. 7 (2006) био је посвећен обележавању 800 година постојања манастира Жиче – „духовног и државног средишта српског народа“.⁶

Текстови у оквиру тематски различитих и библиографски разнородних публикација

Зборници радова: (*Руго Поље - Карановац - Краљево: од првих помена до Првој свейској райи* (2000); *Даривање и задужбинарство: Дани европске баштине* (2012) итд.).

Монографије: (Владан Виријевић, *Краљево, град у Србији 1918-1941* (2006); Сузана Новчић, Виолета Цветаноска и Мирјана Савић, *Летај Оливере Радојковић Чоловић* (2019)).

Изложбени каталози: (Марина Бунарџић, *8 векова прве српске болнице* (2007); Небојша Дамњановић и Драгомир Ацовић, *Крунисање српских владара* (2007); *Одграсање у Краљеву у 19. и 20. веку* (2013); Ана Гвозденовић и Мирјана Савић, *Преображења - 20 година* (2013); Виолета Цветаноска, *Прича о хлебу* (2013); Мирјана Савић, *Хвала пчелама. Историја пчеларства у краљевачком крају* (2018) итд.).

⁶ Мирјана Савић и Немања Трифуновић, „Часопис „Наша прошлост“ у научној и културолошкој панорами Србије“, *Лесковачки зборник* 60 (2020): 282.

БИБЛИОТЕКАРИ КРАЉЕВАЧКОГ МУЗЕЈА У ПРОМОВИСАЊУ
ДУХОВНЕ БАШТИНЕ И НЕГОВАЊУ САРАДЊЕ
СА СРПСКОМ ПРАВОСЛАВНОМ ЦРКВОМ

Од самог почетка рада Народног музеја у Краљеву, 1950. године, формирана је специјална библиотека. Милорад С. Јовић, један од оснивача и први управник музеја, преузео је дужност библиотекара. До октобра 1961. године у инвентарну књигу уписано је око 1500 библиотечких јединица. Након трогодишњег прекида рада музеја, 1961-1964. настављено је са набавком нових публикација и вођењем књиге инвентара библиотеке. Готово пола века, обавезе око музејске библиотеке биле су у склопу задужења неког од кустоса или секретара музеја. Од 1998. о музејској библиотеци старао се организатор и библиотекар Милоје Радовић, који 2000. наставља да ради у краљевачкој библиотеци, поставши један од најнаграђиванијих библиотекара у нашој земљи. На новоустановљеном радном месту библиотекара специјалне библиотеке Народног музеја Краљево радиле су Марија Богдановић од 2001. до 2002. године, Мирјана Савић од 2003. до 2018, а Наталија Поповић ради од 2019. године.

Стекавши звање кустоса у краљевачком музеју, Марија Богдановић наставља са радом у Народној библиотеци Србије, где достиже звање библиотекарског саветника. Упркос кратком времену проведеном у музеју, успела је да утемељи праксу свестраног ангажовања библиотекара, не само у библиотечкој, већ и у музеолошкој делатности, указавши на разноврсне видове могуће сарадње са црквама и манастирима. Њен коауторски текст *Храм Силаска Св. Духа у Краљеву: архитектура и иконоста*, публикован је 2000. у зборнику радова *Руго Поље - Карановац - Краљево: од њрвих ѿмена до Првој свейској райи*, у издању Балканолошког института САНУ и Народног музеја Краљево. Наредне године приредила је запажену изложбу *Иконе из збирке Народној музеја Краљево*. Осврћући се на недовољно познато стваралаштво зоографа, са аспекта историје уметности обрадила је 24 иконе, пореклом из Македоније, са Косова и Метохије и југа Србије.⁷ Радећи у Народној библиотеци Србије, једној од најзначајнијих националних установа културе, Марија Богдановић не престаје да истражује историју и уметност цркава краљевачког краја, објавивши чланак *Црква свейе Анјелине у Закући* у часопису „Наша прошлост“ бр. 9 (2008).

Мирјана Савић, библиотекар и музејски саветник, наставља да следи и на дограђује установљене правце деловања библиотекара музејске специјалне

⁷ Марија Богдановић, *Иконе из збирке Народној музеја Краљево* (Краљево, 2001).

библиотеке. Преузевши задужења и библиотекара и кустоса задуженог за Збирку старе и ретке књиге, посвећује се истраживању о првим књигама и читаоцима у новом веку и почетком савременог доба на подручју Краљева и околине. Текстом *Пренумеранци, читалишће и школске књижнице у Карановцу-Краљеву током 19. века*, објављеном у часопису „Наша прошлост“ бр. 6 (2005), између осталог указује на велики утицај свештенства на ширење писмености и наставак првих читаоница. Поводом јубилеја „Жичког духовног сабора“, 2011. године, заједно са мр Аном Гвозденовић, запосленом у Народној библиотеци „Стефан Првовенчани“ Краљево, приређује изложбу *Преображења - 20 година Жичког духовног сабора*. Након свечаног отварања у краљевачком музеју, изложба је гостовала у Студентском културном центру у Београду и на Београдском сајму књига. Сарадња краљевачких установа, библиотеке и музеја на промовисању духовности настављена је и у ширем региону. Мирјана Савић и мр Ана Гвозденовић 2018. године учествују на Првој међународној конференцији библиотекара, архивиста и музеолога у организацији Националне библиотеке Црне Горе „Ђурђе Црнојевић“ Цетиње, са радом „Жички духовни сабор ‚Преображење‘ - место где је баштина жива и где се чува“, публикованим 2019. у *Zborniku radova / Prva međunarodna konferencija bibliotekara, arhivista i muzeologa „Librares, Archives and museums conference (LAM), Montenegro, 2018“*.

Изложба Мирјане Савић *Хвала њчелама. Историја њчеларсџва у краљевачком крају*, приређена 2018. године и праћена обимним каталогом, приказала је пресудну улогу цркве и свештенства у утемељењу и развоју ове пољопривредне гране у Србији. Поред задужбинара из династије Немањића, који су подржавали и законима стимулисали пчеларење при манастирима, посебно су обрађени зачеци и развој пчеларства у манастиру Жичи од средњег века до данас, прелазак са примитивног на рационално пчеларство, као и велики утицај епископа жичких, Сава (Бараћа) Дечанца и Николаја Велимировића, на формирање првих пољопривредних друштава. Сестринство манастира Жиче предусретљиво је помогло реализацију изложбе уступањем богате фотографске грађе настале током последње три деценије. Јереј Милан Костић из цркве у Грачацу, помогао је реализацију изложбе омогућивши излагање публикација из црквене библиотеке. Посебно значајно место на изложби и у каталогу заузела је брошура из грачачке цркве *Свешћенсџво и њчеларсџво*, расправа Димитрија К. Михаиловића, читана на Свешћеничком збору у Жежевици 1900. Изложба *Хвала њчелама. Историја њчеларсџва у краљевачком крају* крајем 2018. и током 2019. наставља са гостовањима у Центру за културу и уметност Алексинац, Музеју рудничко-таковског краја Горњи Милановац, у Галерији Синагога Народног музеја Ниш и у Центру за културу Врњачке Бање.

Осим писане речи и изложби, активности библиотекара обележила су и предавања праћена презентацијама где су православље, свештенство и црква, као стожер националног идентитета, чинили носеће и пратеће теме излагања:

1. Мирјана Савић, *Владика Јоаникије Нешковић: 1804-1873*. Предавање организовано у склопу манифестације Светосавски дани подружнице Друштва за српски језик и књижевност Краљево, 25. јануара 2015.

2. Мирјана Савић, *Српско-руски односи у Краљеву 1918-2018. 100 година*. Предавање организовано поводом обележавања 180 година од успостављања дипломатских односа између Србије и Русије, Амбасада Републике Србије у Москви, Москва, Руска Федерација, 19. септембра 2018.

Захваљујући сарадњи библиотекара Народног музеја Краљево са уредништвом Матице српске Нови Сад, који стоје иза *Српског биографског речника*, издавачког подвига у области референсне литературе, публиковане су биографије Војислава Јањића, свештеника, професора, политичара и публицисте (*Српски биографски речник* 4/2009) и Јоаникија Нешковића, епископа шабачког и ужичког (*Српски биографски речник* 7/2018). У припреми за штампу налазе се биографије Сава Сретеновића, богослова, начелника у Министарству просвете и професора богословије и Драге Петровић, супруге протојереја Станка Петровића, одликоване орденом Св. Саве III степена и Светосавском медаљом за добротворни рад у Србији и Македонији.

ПРЕДАВАЊА И ПРОМОЦИЈЕ КЊИГА СВЕШТЕНИКА И О СВЕШТЕНСТВУ

Промоција књиге духовне садржине приређиване су у организацији краљевачког музеја, као и у сарадњи са Духовним центром „Владика Николај Велимировић“, манастиром Студеницом, Заводом за заштиту споменика културе Краљево итд. У галеријском простору краљевачког музеја, адаптираном 2005. године, створени су одлични услови за промоције књига, предавања, пројекције филмова и концерте. Почевши од обележавања осам векова манастира Жиче до данас, организовано је десет промоција књига, чији су аутори, садржаји или учесници програма везани за цркву.

1. Промоција књиге протојереја-ставрофора Милана Д. Јанковића *Епископ жички Стефан, од скровише Крке до седмовраше Жиче*. Учесници програма: Епископ жички господин Хризостом, протојереј-ставрофор Милан Д. Јанковић и Ђакон Радош Младеновић (24. новембар 2007).

2. Промоција књиге *Слово незалазно Светиої владике Николаја* (књига владике Николаја о Богу и роду) (8. јануар 2009).

3. Промоција књиге Владимира Вукашиновића *Српска барокна теологија*. Учесници: протопрезвитер-ставрофор др Предраг Пузовић, протопрезвитер-ставрофор др Владимир Вукашиновић и монах др Давид Перовић (27. фебруар 2009).

4. Предавање *Християнизација Јамала*. Предавачи: Људмила Липатова (Музеј Шемановски) и Пјотр Казанцев, директор филмског студија „Арктика“ (Салехард, Русија). Пројекција филма *Православље на Јамалу* (17. септембар 2009).⁸

5. Промоција књиге Кирила Живковића *Кашихизис*. Учесници програма: др Владимир Вукашиновић, архимандрит Тихон Ракићевић и ђакон Радош Младеновић (10. фебруар 2010).

6. Промоција књиге Милоша Јанковића *Светшачник*. Учесници програма: Александра Марић, Слободан Стојадиновић и Андреј Јелић Мариоков (16. април 2010).

7. Промоција књиге архимандрита Тихона Ракићевића *Икона у литургији, смисао и улоја*. Учесници програма: протојереј-ставрофор др Владимир Вукашиновић, археолог Гордана Гаврић и аутор књиге (25. јануар 2011).

8. Промоција књиге Гордане Гаврић и Мирка Ковачевића *Манастир Дренча: од рушевине до храма*. Учесници програма: проф. др Владимир Вукашиновић (Православни богословски факултет Београд), др Владета Петровић и Гордана Гаврић (7. мај 2015).

9. Промоција књиге *Листићи из ближе и даље прошлости Петра Костића*, приређивача др Александра Новаков и др Уроша Шешума, у издању Друштва пријатеља манастира Светих архангела код Призрена (31. мај 2018).⁹ Учесници програма: протојереј-ставрофор Љубинко Костић, архијерејски заменик Епископа жичког и приређивачи. У уметничком делу програма учествовао је Хор Свети архиђакон Стефан, под руководством диригента Александра Јаковљевића.

10. Промоција књиге *Идентичности жртва стрељаних у Краљеву 1941*, аутора Силвије Крејаковић, вишег кустоса Народног музеја у Краљеву. Учесници програма: Епископ липљански Јован Ђулибрк (данас Епископ пакрачко-славонски), др Вељко Ђурић Мишина, Јован Мирковић и ауторка. Књига је 2013. представљена у краљевачкој библиотеци, а потом и у Библиотеци града Београда.¹⁰

⁸ НМКВ, Група за музејску документацију - ЦСА, Досије бр. 164: Програми рада Народног музеја Краљево и годишњи извештаји од 1995.

⁹ Гостовање у краљевачком музеју приређено је након представљања књиге у Матици српској у Новом Саду, Храму Светог Саве у Београду и Призренској богословији у Призрену.

¹⁰ НМКВ, Група за музејску документацију - ЦСА, Досије бр. 237: Промоције књига.

СТАРЕ, РЕТКЕ И МЕМОРИЈАЛНО ЗНАЧАЈНЕ КЊИГЕ ВЕРСКОГ САДРЖАЈА У ИСТОРИЈСКОГ ЗБИРЦИ НАРОДНОГ МУЗЕЈА КРАЉЕВО

На зборовима радника Народног музеја Краљево 1980–1984. године донета је одлука везана за ревизију музејске библиотеке, којом су одређена издања која задовољавају прописане критеријуме, издвојена и сврстана у засебну *Збирку старе и рејке књије*, при Историјском одељењу. *Збирка старе и рејке књије* данас броји 93 књиге, од којих је најстарије издање из 1765. године *Србљак*, односно *Правила молебнаја свјайших сербских ѿросветиштелеја*.¹¹ Чињеница да се Народни музеј Краљево налази у средишту Православне епархије жичке, надамак манастира Жиче, обавезивала је кустосе и библиотекаре да приликом формирања збирки прибављају предмете и публикације везане за црквене обреде и деловање епископа и свештеника. У *Збирку старе и рејке књије* уврштено је 22 књиге религијске тематике, од којих се 21 тиче православне религије, а једна је дело католичког жупника и књижевника. Књиге су набављане путем поклона и откупа. Већину књига поклонио је Милорад С. Јовић, први управник и библиотекар краљевачког музеја. Међу дародавцима су Радомир Спасојевић, Милан Станић, Мијат Ивановић и његов син, прота Саватије Божић, свештеник М. Спасић и други. Књиге су откупљиване од Милосава Протића, свештеника из Жежевице, Зорке Марковић и адвоката Марковића из Краљева. Публикације религијске садржине чине часловци, требници, псалтири, месецослови, минеји, катихизис, јеванђење и осмогласници из периода 1765–1867. У збирци је и дело сликара и писца Димитрија Аврамовића *Описание древности србски у Свѣтој (Аѣшонској) ѿри*, издато 1847. године, које представља значајно истраживачко полазиште за историчаре, историчаре уметности и етнологе и др.¹²

Посебан меморијални и документарни значај има књига *Пришче Хрисѣове* из 1870. године, штампана средствима „Фонда за помагање духовне књижевности и школовање сиромашних ђака Епископа Јоаникија Нешковића“. Наиме, то је један од првих фондова хуманитарне провенијенције тог типа у Кнежевини Србији. Судићи по запису на полеђини корица, исте године управа Више женске школе у Београду, на челу са Катарином Миловук, поклонила је ову књигу Анђелији Спасић, ученици трећег разреда „за врло добар успех у наукама и за врло добро владање“.¹³

¹¹ НМКВ, И-1.

¹² НМКВ, И-12.

¹³ НМКВ, И-34.

На деветој страни књиге Петра Лауремберга *Цвѣтник в двестѣ и двадесетѣ и четѣири избраних истѣорѣих насажденију...* (1802), коју је превео Јован Рајић, исписано је мрким мастилом „сѣа кнѣига Цвтник јеромонаха Евстатија М...ровића постриганика студеничкаго купи на батло у 1811 в ...слиграду“, „Јереј Радивој Павловић парох мачковачки“ и „прѣстави се Милева...жичко 22. новембра 1850. године“.¹⁴

Католички свештеник Вид Дошен написао је поетско дело *Аждаја седмоїлава сирѣч Оїписание седми ірехов смерїних о седам смрїних ірехова*, први пут издато 1768. у Загребу. У *Збирци сїаре и реїке кнѣиѣ* је новије издање овог дела, штампано црквенословенским језиком у Будиму 1803. године. Руком писане аутобиографске белешке Милоша Петровића из Великог Семиклоша, некадашњег власника књиге, представљају драгоцену сведочанства о духовности, родољубљу и друштвеној историји Срба у Румунији 1848–1919. године.¹⁵

У музејским фондовима налазе се публикације чији су аутори и приређивачи жички епископи: *Најлейше срїско геїѣ: [їисмо еїискоїа Николаја школској геци о їрослави Свѣїїої Саве у свѣїосавској 1935. їодѣни]*, штампано 1934. у Српској манастирској штампарији у Сремским Карловцима;¹⁶ *Чиїанка о свѣїїоме краљу Јовану Владимиру* (1925), коју је саставио Епископ жички Николај Велимировић; *Извешїе свѣїїеїшем архїјерејском сабору о каноничној визиїације* (1893)¹⁷ и *Пастїирска їосланица* аутора Епископа жичког Саве Дечанца (1904).¹⁸

ЗАКЉУЧАК

Активност библиотекара специјалне библиотеке Народног музеја Краљево може се посматрати као интегрални део целокупне музејске делатности, јер је током последње две деценије започета пракса да запослени стичу звања и кустоса и библиотекара. На радном месту библиотекара специјалне библиотеке Народног музеја Краљево установљеном 2001. године, библиотекарке су објављујући радове, приређујући изложбе, држећи предавања и организујући промоције књига, знатно допринеле учвршћивању сарадње са СПЦ. Чињеница да се стручни рад краљевачког музеја односи на заштиту покретних културних добара на

¹⁴ НМКВ, И-2.

¹⁵ НМКВ, И-54.

¹⁶ НМКВ, И-1388.

¹⁷ НМКВ, И-1072.

¹⁸ НМКВ, И-1073.

територији Рашке, Краљева и Врњачке Бање, условила је вишеслојну програмску повезаност са црквама и манастирима на територији Епархије жичке. Прво издање краљевачког музеја, из 1968. године, односи се на српске фреске из XIII века, а први уведен предмет у Историјској збирци је књига верске садржине. У *Збирци слика и рељеа књије* уврштено је 22 књиге религијске тематике, од којих се 21 тиче православне религије, а једна је дело католичког жупника и књижевника. Током последње четири деценије у музеју је приређено 19 изложби праћених садржајним и богато илустрованим каталозима, организована су два научна скупа о Светом Сави и манастиру Жичи, а у годишњаку „Наша прошлост“ 2005–2019. објављена су 43 текста посвећена православљу, његовим стожерима и обележјима. Почевши од обележавања осам векова манастира Жиче, 2007. до данас, организовано је десет промоција књига, чији су аутори, садржаји или учесници програма везани за православну цркву.

ИЗВОРИ

НМКВ, Група за музејску документацију - ЦСА, Досије бр. 237: Промоције књига.

НМКВ, Група за музејску документацију - ЦСА, Досије бр. 164: Програми рада Народног музеја Краљево и годишњи извештаји од 1995.

НМКВ, Пројекат уређења Ризнице манастира Студенице.

НМКВ, Пројекат обраде фресака у фрагментима у сарадњи са Семинаром за историју и средњовековну уметност Филозофског факултета Универзитета у Београду.

НМКВ, Историјска збирка: И-1; И-12; И-34; И-2; И-54; И-1388; И- 1072; И-1073.

ЛИТЕРАТУРА

Богдановић, Марија. *Иконе из збирке Народног музеја Краљево*. Краљево, 2001.

Матовић, Маријана. „Чачанске године Светог владике Николаја“. *Глас библиотеке* бр. 13 (2006).

Народни музеј Краљево. Краљево: Народни музеј, 2014.

Наша прошлост бр. 1 (1986) - 17/18 (2020).

Савић, Мирјана и Немања Трифуновић. „Часопис ‚Наша прошлост‘ у научној и културолошкој панорами Србије“. *Лесковачки зборник* 60 (2020).

Спасић, Слађана. *Српске рукописне књиге од XII до XVII века: збирка колица Народног музеја Краљево*. Краљево: Народни музеј Краљево, 2016.

MIRJANA SAVIĆ
National Museum Kraljevo
mirjana.savic@nmkv.rs

THE MODES OF LIBRARY-RELATED AND MUSEOLOGICAL COOPERATION
BETWEEN THE KRALJEVO NATIONAL MUSEUM
AND ORTHODOX MONASTERIES AND CHURCHES NEARBY

SUMMARY: The entire activity of the National Museum of Kraljevo considered through collecting, selecting, preserving, processing, and presenting the movable cultural goods in many aspects pertains to the heritage of Orthodox monasteries and churches. The importance of the church and priesthood in enlightening the population in the area of Kraljevo has been studied in the library of the Kraljevo National Museum, and the results of the research shaped in accordance with best library and museological practices have been presented. The research endeavors related to material foundations and historical importance of the Serbian Orthodox Church are presented within the framework of rich publishing activities of the Kraljevo museum, a large part of which refers to history, art, conservation, and restoration of monasteries and churches. As part of thematically diverse exhibitions, the publications from the church library stocks were displayed, while priests participated in the book promotions, both as authors and guests of the programs. By inventorying and processing the collection of *old and rare books* of the Kraljevo museum that comprises 93 books, it was established that 21 of the books were precious in casting the light onto the history of Orthodoxy from the 18th to 20th century, while one was significant for written poetic creativity in the spirit of Catholicism. A firm tie that connects the National Museum of Kraljevo, the public library "Stefan Prvovenčani" and the Žiča Monastery for almost three decades has certainly been a joint organization of the manifestation of the Žiča Spiritual Assembly - *Transfiguration*, whereby spirituality, art, science, and books are celebrated, preserved, and improved in the most harmonious manner.

KEY WORDS: books, newspapers, museum, church, monasteries, library, collection

МИРЬЯНА САВИЧ
Народный музей, Кралево
mirjana.savic@nmkv.rs

ВИДЫ БИБЛИОТЕЧНО-МУЗЕОЛОГИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА
НАРОДНОГО МУЗЕЯ В КРАЛЕВО С ПРАВОСЛАВНЫМИ МОНАСТЫРЯМИ
И ЦЕРКВЯМИ В ОКРЕСТНОСТЯХ

АННОТАЦИЯ: Совокупная деятельность Народного музея Кралево, рассматриваемая на фоне сбора, отбора, сохранения, обработки и представления движимых культурных ценностей, во многих аспектах относится к наследию православных монастырей и церквей. В библиотеке Народного музея Кралево изучалась роль церкви и духовенства в просвещении населения на территории Кралево, а результаты представлены в музейно-библиотечной форме. Исследования, относящиеся к материальным основам и историческому значению Сербской Православной Церкви, представлены в рамках богатой издательской деятельности Народного музея в Кралево, преобладающая часть которой относится к истории, искусству, консервации и реставрации монастырей и церквей. В рамках тематически разноплановых музейных выставок представлены публикации из фондов церковных библиотек, а священники принимали участие в презентациях книг и как авторы и как гости программ. Инвентаризацией и обработкой коллекции старых и редких книг Народного музея в Кралево, обладающей 93 книгами, установлено, что 21 книга представляет собой ценный материал для освещения истории Православия с XVII по начало XX века, а одна - для письменно-поэтического творчества в католическом духе. Прочным звеном, соединяющим на протяжении почти трех десятилетий Народный музей Кралево, Народную библиотеку "Стефан Первовенчанный" и монастырь Жичу, несомненно, является совместная организация культурного мероприятия *Духовное собрание в Жиче Преображение*, в рамках которого наиболее гармонично наследуются, охраняются и дополняются духовность, искусство, наука и литература.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: книги, газеты, музей, церковь, монастыри, библиотека, коллекция

